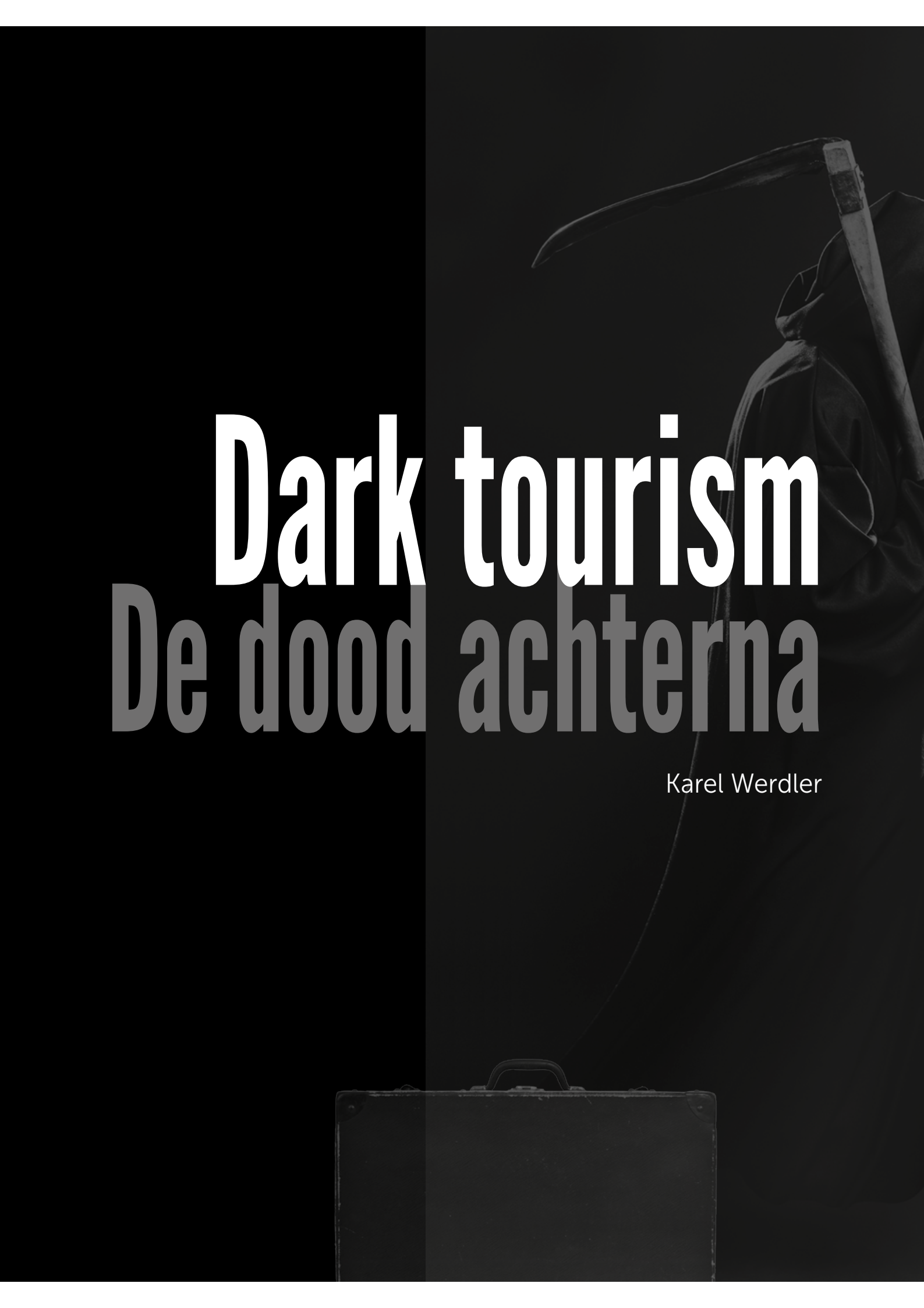

The background is a dark, monochromatic image. On the right side, a scythe is visible, its curved blade pointing upwards and to the left. The handle of the scythe is a light-colored wood. In the bottom center, there is a dark, rectangular suitcase or trunk with a handle on top. The overall atmosphere is somber and mysterious.

Dark tourism

De dood achterna

Karel Werdler

Dark tourism

De dood achterna

Colofon

Titel:

Dark Tourism, de dood achterna

Auteur:

Karel Werdler

Vormgeving:

IK graphic design

Foto's:

Karel Werdler en Shutterstock

Druk:

PrintSupport4U

Uitgever:

NRIT Media

Edisonbaan 14-F

3439 MN Nieuwegein

www.nritmedia.nl

ISBN: 978-90-5472-314-1

© NRIT Media 2015

Niets van deze uitgave mag op enigerlei wijze worden overgenomen zonder voorafgaande toestemming van de uitgever. De auteur heeft de grootst mogelijke zorgvuldigheid betracht bij het maken van deze publicatie. Desalniettemin kunnen fouten niet altijd worden uitgesloten. De uitgever is niet verantwoordelijk voor eventuele schade die daaruit kan voortvloeien.

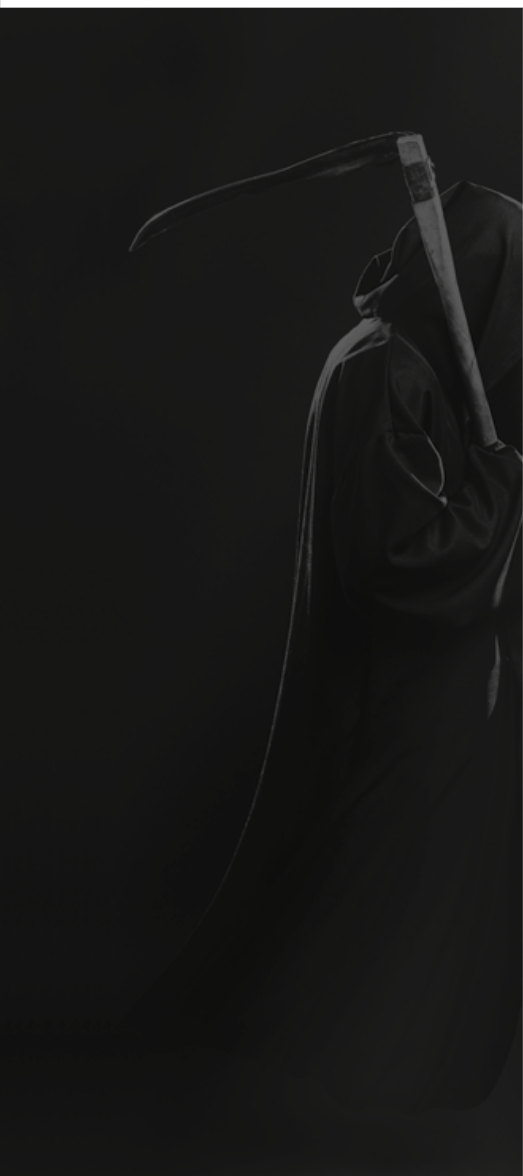
Inhoud

Voorwoord	6
Inleiding	8
1. Toerisme en de dood, een onverwacht duo	10
2. Dark Tourism, niets nieuws onder de zon	24
2.1 De Oudheid	25
2.2 Middeleeuwen en pelgrimstochten	28
2.3 Romantiek en oorlog	32
3. Duistere pret	38
4. Duistere tentoonstellingen	46
4.1 Het menselijk lichaam tentoongesteld	48
4.2 Militaire en oorlogsmusea	50
4.3 Musea en slavernij	64
4.4 Musea van de Koude Oorlog	66
5. Duistere kerkers	68
6. Duistere laatste rustplaatsen	78
6.1 De gewone begraafplaatsen	85
6.2 Catacomben, mummies en (decoratieve) knekelhuizen	98
6.3 Individuele graven en grafmonumenten	104
6.4 Funeraire cultureel antropologische bezienswaardigheden en rituelen	114
7. Duistere graftekens, formele en informele locaties	120
7.1 Oorlogsmonumenten	121
7.2 Individuele en collectieve gedenktekens	123
7.3 Natuurgeweld	130
7.4 Menselijk falen	134
8. Duistere conflictlocaties	138
8.1 Slagvelden en militaire begraafplaatsen	140
8.2 Slagvelden van de twintigste eeuw	151
8.3 Oorlog als spel, re-enactments	173
8.4 Vestingwerken, waterlinies en bunkers	175
8.5 Muren	181
8.6 Koloniale en slavenforten	185
9. De meest duistere bestemmingen, de kampen	188
9.1 Europa	189
9.2 Azië en Afrika	193
10. Reizen naar duistere bestemmingen	198
11. Andere duistere vakantiemogelijkheden	202
11.1 Verlaten steden en dorpen	203
11.2 Duistere hotels	204
Ten slotte	210
Aanbevolen en gebruikte literatuur	214

Voorwoord

De dood achterna klinkt niet als een attractief voorstel en het is ook geenszins de bedoeling van dit boek dat de lezer deze suggestie te letterlijk neemt. Juist als levende kan men op vele manieren kennismaken met een aantal fenomenen die met de dood te maken hebben, zonder daarbij zelf het lijdend voorwerp te

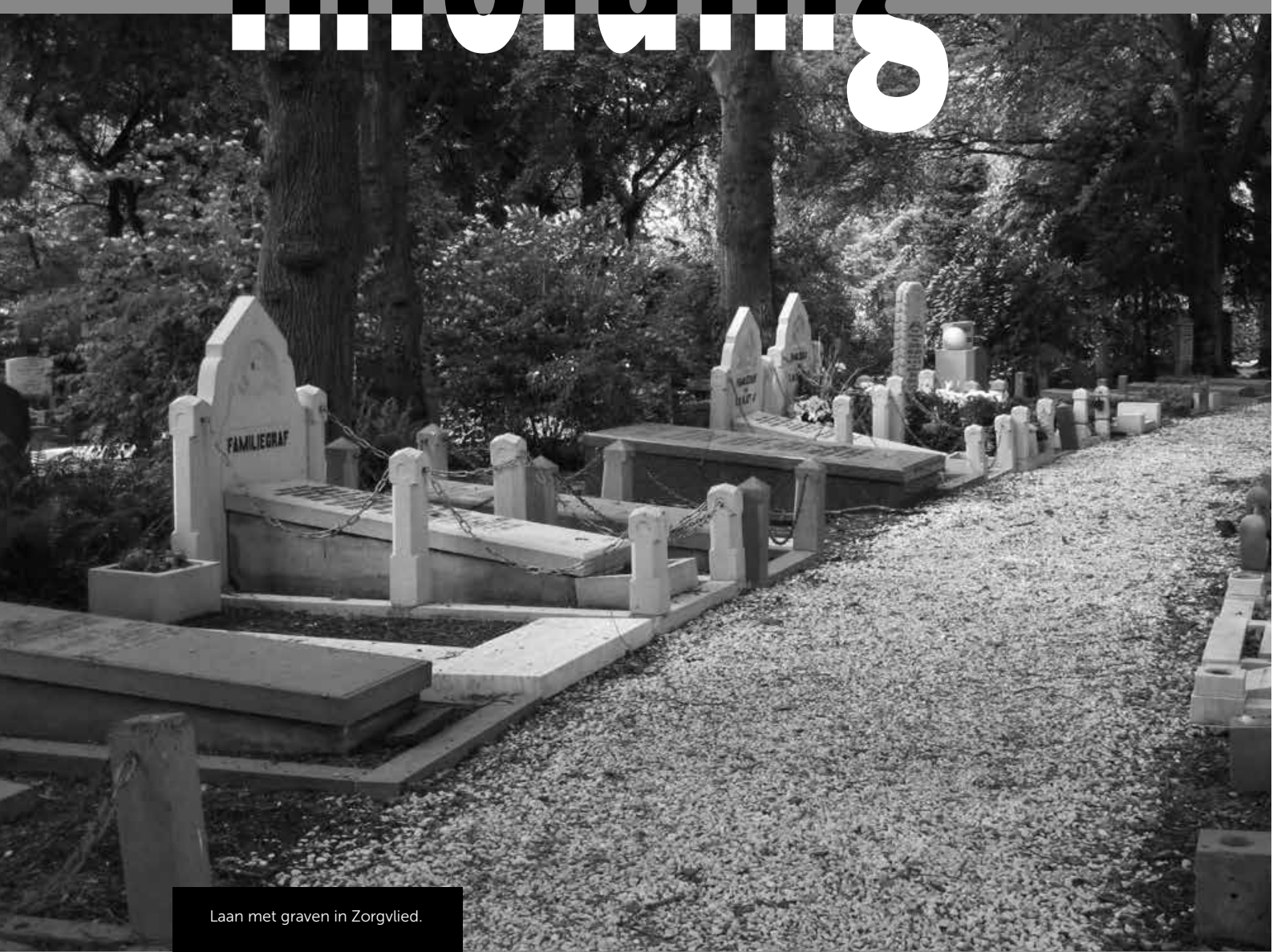

worden. Dit boek gaat over reizen, of misschien liever toerisme, en dan naar plaatsen die in de ruimste zin des woords met de dood in verband kunnen worden gebracht. Het toerisme heeft zich de afgelopen decennia stormachtig ontwikkeld en inmiddels zijn er jaarlijks een miljard mensen op reis. Die zoeken vaak de zon of het strand op, maar hebben ook belangstelling voor allerlei bezienswaardigheden. Dat kunnen uitingen van kunst of cultuur zijn, traditionele gebruiken, historische overblijfselen en natuurlijk ook landschappen of bijzondere dieren. Dit boek behandelt een thema dat in iedere cultuur aanwezig is en al geruime tijd het onderwerp van toeristisch bezoek: de dood of liever bezienswaardigheden en toeristische attracties die daarmee nadrukkelijk te maken hebben.

Tijdens mijn werk in het toerisme werd ik, vaak tot mijn verbazing, geconfronteerd met situaties waarin de dood of de omgang daarmee tot de lokale bezienswaardigheden werd gerekend. Mijn Amerikaanse groepen in Parijs en Wenen wilden een bezoek brengen aan de graven van internationale beroemdheden en in India en Indonesië stonden lokale tradities voor crematie of begrafenissen in het programma. Daarnaast bleken ook de vernietigingskampen van de Tweede Wereldoorlog inmiddels onderdeel van het toeristisch circuit en is er geen backpacker in Cambodja die de 'Killing Fields' overslaat. Mede op basis van deze praktijkervaring besloot ik tot het doen van een onderzoek naar de wijze waarop een aantal Europese steden met dit soort erfgoed en bezienswaardigheden omgaat. Maar, zoals dat vaak gaat met onderzoek: er bleek nog veel meer interessante informatie beschikbaar die niet meteen binnen het zelfgekozen kader paste.

Daarom de keuze voor dit boek, dat de ruimte biedt om de kennis daarover te delen. Het is geen reisgids en ook geen wetenschappelijke verhandeling, maar het wil inspiratie geven om deze bijzondere plekken te bezoeken, of om daar onderzoek naar te doen. De dood is geen attractie, maar wel universeel en vaak vreemd of beangstigend, en zoals zal blijken maar al te vaak het object van onze toeristische fascinatie.

Inleiding

Laan met graven in Zorgvlied.

Dood en toerisme lijken zo op het eerste gezicht niet meteen een voor de hand liggende combinatie. De eerste wordt meestal in verband gebracht met verdriet en rouw en het tweede fenomeen juist met plezier en ontspanning. Toch zijn er de afgelopen jaren alleen al in Nederland volop momenten geweest waarop beide een soort verbintenis leken aan te gaan en de dood of daaraan gerelateerde verschijnselen het object waren van bezichtiging en zelfs toeristisch bezoek. Zo trok in 2006 de tentoonstelling 'Bodies' in de Amsterdamse Beurs van Berlage met een expositie van geprepareerde mensenli-

chamen meer dan 300.000 bezoekers en werd een jaar later onder grote belangstelling een museum gewijd aan funeraire cultuur geopend op de Nieuwe Oosterbegraafplaats in dezelfde stad. Na de dood van de populaire schrijver/columnist Martin Bril in 2009 verscheen in de Amsterdamse krant *Het Parool* een artikel met als titel 'Alle dames zijn op zoek naar Bril', waarin de medewerkers van de begraafplaats Zorgvlied hun verbaazing uitspraken over het grote aantal voornamelijk vrouwelijke bezoekers dat op zoek was naar dit recente graf. Meestal kwamen ze niet om bloemen achter te laten, maar wilden ze 'gewoon' graag het graf zien. Een opmerkelijk verschijnsel, dat zich echter niet alleen in Nederland voordoet, maar ook elders op de wereld. Het bekendste voorbeeld van een begraafplaats die ook als toeristische attractie te boek staat is waarschijnlijk wel die van Père Lachaise in Parijs, een locatie die ook volop internationale bezoekers trekt. Niet alleen vanwege het flinke aantal grote namen uit de Franse cultuur dat daar begraven ligt, maar zeker ook vanwege de in 1971 overleden zanger van The Doors, Jim Morrison. Zijn graf is nog steeds populair, juist ook bij mensen die nog niet eens geboren waren toen hij overleed.

Waarom bezoeken zij zijn graf? Is het zijn muziek of de rebelse uitstraling van deze ruig levende dichter-muzikant? Of gaat het om iets anders en biedt een bezoek aan het graf de mogelijkheid om eens wat dichters bij zo'n beroemdheid te komen? Tijdens mijn werk in het internationale toerisme kwam ik ook elders in de wereld voorbeelden tegen van locaties die nauw met de dood verbonden zijn en toch gelden als een bezienswaardigheid. Bij nadere beschouwing bleek het fenomeen niet recent te zijn, maar juist een lange voorgeschiedenis te kennen. Dit riep dan ook opnieuw vragen op. Zoeken wij als toeristen steeds nieuwe vormen van attracties, ook als ze morbide zijn? Of zijn we als mens op zoek naar voorbeelden van de eindigheid van het bestaan? Of willen we juist datgene zien waarvoor we angst koesteren? Alles bij elkaar geen eenvoudige vragen om te beantwoorden.

Het toerisme pretendeert ook niet de antwoorden te kunnen geven, maar als industrie ziet men vaak genoeg mogelijkheden om het aanbod ter plaatse, ook als dat morbide is, als (onderdeel van het toeristisch) product in de markt te zetten. Daarmee is zeker niet iedereen gelukkig en daarbij kunnen er vragen gesteld worden over de ethische aspecten. Feit blijft echter dat een bezoek aan een dergelijke locatie voor iedereen een andere betekenis zou kunnen hebben. Een echte Elvis-fan zal toch met een ander gevoel bij diens graf op Graceland staan dan een neutrale Amerika-toerist.

Dark Tourism, de dood achterna gaat over reizen naar plaatsen die in de ruimste zin des woords met de dood in verband kunnen worden gebracht. Tijdens zijn werk in het toerisme werd de auteur, vaak tot zijn eigen verbazing, geconfronteerd met situaties waarin de dood of de omgang daarmee tot de lokale bezienswaardigheden werd gerekend. Van de graven van internationale beroemdheden in Parijs, de vernietigingskampen van de Tweede Wereldoorlog, de tentoonstelling *Bodies* in de Beurs van Berlage tot de Killing Fields in Cambodja. Duistere bezienswaardigheden zijn overal en fascineren veel mensen. Dit boek is geen reisgids en ook geen wetenschappelijke verhandeling, maar het wil inspiratie geven om deze bijzondere plekken te bezoeken, of om daar onderzoek naar te doen. De dood is geen attractie, maar wel universeel en vaak vreemd of beangstigend, en zoals zal blijken maar al te vaak het object van onze toeristische fascinatie.

ISBN 978-90-5472-314-1

9 789054 723141 >

